

BİLGİ TOPLUMU POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(DÜNYA VE TÜRKİYE)

TÜBİTAK

Eylül 2002

1. Giriş

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) tarafından organize edilen, Dünya Bilgi Toplumu Zirvesinin ulusal hazırlık çalışmalarına Ulaştırma Bakanlığı Haberleşme Genel Müdürlüğü ve Telekomünikasyon Kurumu öncülüğünde Eylül 2002 tarihinde başlanmıştır.

Ulusal bilim ve teknoloji politikalarının en önemli ayaklarından bir tanesi “bilgi toplumu” politikalarıdır. Bilgi toplumu tartışmalarında küresel süreçleri iyi çözümleyip kavrayabilmek, ulusal politika tasarımları açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkemizin bilim ve teknoloji politikaları alanında en üst düzey karar organı olan “Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu” sekreteryası görevini de yürüten TÜBİTAK, bu alanda bilgi birikimi ve deneyimine sahiptir. Bu bilgi birikimi ve deneyiminden hareketle, dünyada ve ülkemizde bilgi toplumu politikaları alanında önceden yapılmış çalışmalarını özetleyen bu rapor, Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi ulusal hazırlık çalışmalarına katkı oluşturması amacıyla hazırlanmıştır.

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Bilgilendirme Dosyası'nda iletilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, zirvenin özünü özellikle gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım açısından ortaya çıkan uçurum oluşturmaktadır. Aslında iletişim teknolojilerinde gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlik uluslararası alanda 1970-1980 arası dönemden bu yana tartışılmaktadır.

İlk tartışmaların yapıldığı platform olarak UNESCO ön plana çıkmıştır. Bu kuruluş çerçevesinde hazırlanmış olan McBride Raporu, iki dünya arasında dengesiz ve tek yönlü bilgi akışının dengelenmesi için yapılması gerekenleri içermektedir¹. McBride Komisyonu raporunda, bu amaçla parasal/teknolojik kaynak sağlayacak mekanizmalar da önerilmiştir. Ancak, iki kutuplu bir dünyanın varlığı sonucunda ortaya çıkan çeşitli tartışmaları gerekçe gösteren ABD ve İngiltere'nin UNESCO'dan çekilmeleri sonucunda, girişimler önemli sonuçlar doğuramamıştır.

Benzeri konular Birleşmiş Milletler'in organlarından Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nde (ITU) de aynı dönemde ele alınmıştır. ITU'da ortaya çıkan Maitland Raporu'nda da telekomünikasyon alanında ülkeler arasındaki erişim ve teknoloji

---

¹ Alleyne M. (1995) International Power and International Communication. New York: St. Martin's Press. ve Winseck D. Democratizing Communication, New Jersey: Hampton Press, pp.343-375.

uçurumunu kapatmak için çeşitli mekanizmalar önerilmiştir². Gerek UNESCO, gerekse de ITU'daki girişimler büyük kaynakların ayrılmasını sağlayamamakla birlikte, kimi olumlu gelişmelere de yol açmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin olarak dünya çapındaki politika tartışmalarının Birleşmiş Milletler organlarından, Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT), bu anlaşmanın yenilenmesi (Uruguay Round) görüşmelerine; Dünya Bankası; Dünya Ticaret Örgütü ve ülkemizin üye olduğu (24 ülke) OECD'ye doğru kaydığı gözlemlenebilir.

Ancak, Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Bilgilendirme Dosyası'nda da vurgulandığı gibi, Bilgi Toplumu kavramının ortaya çıkışı ve Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin günümüzün yayılgan (jenerik) teknoloji kümesi olarak ortaya çıkması yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri, "Sayısal Uçurum" (digital divide) tehlikesinin sadece gelişmekte olan ülkeler açısından değil, gelişmiş ülkeler açısından da önem kazanmasıdır.

Bu tehlikeye karşılık olarak, Okinawa Zirvesi'nde G-8 olarak tanımlanan gelişmiş ülkeler çeşitli girişimler başlatmışlardır. Bu çerçevede "Digital Opportunities Task Force" oluşturulmuş, bu ülkelerin etkili olduğu OECD gibi kuruluşlar da sürece dahil olmaya başlamıştır. Bu mekanizmaların daha çok özel firma bağışlarının seçilmiş kimi ülkelerdeki bazı sivil toplum kuruluşlarına aktarılması şeklinde olduğu görülmektedir.

BM Genel Sekreteri'nin himayesinde ITU tarafından koordine edilmekte olan Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, en geniş ülke katılımının en demokratik süreçlerle harekete geçirileceği çok önemli bir platform sunmaktadır. Zirve, önemli eylem adımlarının tutarlı olarak ve bir vizyon çerçevesinde atılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Raporun izleyen ikinci bölümünde bilgi toplumu ve bilgi çağı kavramlarından ne anlaşıldığı açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde Avrupa Birliği ve ABD'de bilgi toplumu alanında yapılan politika çalışmaları, dördüncü bölümde de İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesinde yürütülen politika çalışmaları özetlenmektedir. Raporun beşinci bölümünde Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalar tarihsel olarak ele alınmaktadır.

---

² Hills J. (1990) "The Telecommunications Rich and Poor." Third World Quarterly. V12, N.2, pp.71-91.

2. Bilgi Toplumu ve Bilgi Çağı

ABD'nin resmi belgelerine bakıldığında "bilgi toplumu" kavramının çok az kullanıldığı görülmektedir. ABD, çeşitli sosyo-kültürel nedenlerle "Ulusal/Küresel Bilgi Altyapısı", "Bilgi Otoyolları" gibi kavramları daha çok kullanmaktadır. Avrupa Birliği ise 1994 yılından bu yana bilgi toplumu kavramını bu alandaki politikaların genel çerçevesi için kullanmaktadır.

Çeşitli ülkelerin resmi politika belgelerine bakıldığında bilgi toplumu; **sosyo-ekonomik faaliyetlerin giderek etkileşimli sayısal iletişim ağlarının katılımıyla veya bu iletişim ağların yoğun kullanımıyla gerçekleştirilmesi yanında bu amaçla kullanılan her türlü teknolojinin ve uygulamanın üretilmesi** olarak tanımlanmaktadır.

Hiç kuşkusuz bu tanımlar; elektronik ticaretten, uzaktan eğitime; devlet-yurttaş ilişkilerinin sürdürülmesinden, karayollarının yönetimine kadar tüm yaşam alanlarına etkileşimli sayısal ağların katılması ve bilgi ve iletişim sektörü olarak tanımlanan uluslararası pastadan pay alınması anlamına gelmektedir.

"Bilgi toplumuna" komşu bir kavram da "bilgiye dayalı ekonomidir (knowledge based economy)." Bu kavram, yüksek-teknoloji alanlarında sahip olunan teknoloji üretme ve yenilikçilik (inovasyon) yeteneği aracılığıyla sanayi ve hizmetler üretiminin gerçekleştirilmesini anlatmaktadır. Yoğun bilgi birikimi ve katkısı içeren yüksek teknoloji alanlarından bazıları, tıpkı bilgi ve iletişim sektörü gibi, yayılgan (jenerik) niteliktedir. Bunlar arasında biyo-teknoloji/genetik, ileri malzemeler, hızlı ulaşım teknolojileri, nano-teknoloji, yenilenebilir enerji ve uzay/havacılık teknolojileri de bulunmaktadır. Yaşadığımız çağı "Bilgi Çağı" yapan bu gelişmelerdir.

3. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Bilgi Toplumu Politikaları

3.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin bu alandaki politikaları açısından en önemli adım “Bangemann Raporu” olarak anılan “Avrupa ve Küresel Bilgi Toplumu: Avrupa Konseyi'ne Öneriler (Europe and the Global Information Society: Recommendations to the European Council)” başlıklı raporun 1994 yılında kabul edilmesi olmuştur.

Bu raporda, bilgi toplumuna ilk geçen ülkelerin “en fazla ödöl” alacağı vurgulanmakta, bu geçişte geç kalan ülkelerinse 10 yıldan daha az bir sürede yatırımlarda ve iş imkanlarında “yıkıcı düşüşler” yaşayacakları belirtilmektedir. Avrupa'nın tarihsel gelenekleri göz önüne alındığında bu fırsatı mutlaka değerlendireceğinin altı çizilen belgede, “AB'nin bütünü için stratejik bir yaratımın mı, yoksa üye ülkelerin bireysel ve daha az etkin bölük pörçük çabalarının mı söz konusu olacağının” yanıtlanması gereken soru olduğu belirtilmektedir.

Belgede, Avrupa'nın hızlı davranması gerekliliğinin nedeni; “Neden acil durum? Çünkü, Avrupa dışından ađ ve hizmet sunan firmalar artarak bizim pazarlarımızda etkin hale gelmektedirler. Onlar da bizim gibi inanıyorlar ki, eğer Avrupa geç kalırsa, teknoloji ve hizmet sunan firmalarımız önümüzde bulunan muhteşem küresel fırsatlardan pay kapacak ticari adalelerden yoksun olacaktır. Firmalarımız iş yapmak için daha çekici bölgelere göç edeceklerdir. Dışsatım pazarlarımız yok olacaktır. Onlara yanlış düşündüklerini kanıtlamamız gerekmektedir. ... Sektörün önemi GATT görüşmeleri çerçevesindeki Uruguay Toplantıları'nda kazandığı ağırlıkla kanıtlanmıştır. Bu ağırlık artmaya devam edecektir” biçiminde açıklanmaktadır.

Komisyon, 1994 yılında Bangemann Raporu'na dayanarak “Avrupa'nın Bilgi Toplumu'na Yolu” başlığı altında bir Eylem Planı oluşturulmasını sağlamış ve Bilgi Toplumu'nun yaratacağı toplumsal sorunlara yeni bakışlar oluşturmak amacıyla, Avrupa'daki tanınmış uzmanlardan nasıl iş alanları yaratılacağı, toplumsal dayanışmanın ve fırsat eşitliğinin nasıl sağlanacağı ve Avrupa'nın kültürel çeşitliliğinin nasıl korunup erişilebilir duruma getirileceği konusunda tavsiyeler istemiştir.

Bu amaçla iki grup oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi 1995 Mayıs ayında çalışmaya başlayan Yüksek Seviyeli Uzmanlar Grubu (High Level of Experts), diğeri daha geniş kesimleri kapsayan ve 128 kişilik Bilgi Toplumu Forumu'dur. Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu, “Bilgi Toplumu Biz, Hepimiz için Kurmak” başlıklı ilk raporunu Şubat 1996'da

bitirmiştir. Bilgi Toplumu Forumu da ilk yıllık raporunu 1996'da oluşturmuş ve bu rapor Haziran 1996'da Komisyon tarafından kabul edilmiştir.

Raporların her ikisi de bu konularla zaten ilgili olan akademisyen ve iş çevreleri ötesinde tartışmaları hızlandırmak amacını taşımaktadır. Komisyon bu çalışmalar yanında toplumsal konularda farkındalığı ve tartışmaları özendirmek için bir belge oluşturulmasına karar vermiştir.

Bilgi Toplumunda Yaşam ve Çalışma: Önce İnsan (Living and Working in the Information Society: Putting People First, Green Paper, 1996) adıyla yayımlanan belgede geniş kesimlerden aktörlerin aktif katılımıyla toplumların yeni sorunlarla ve karşılıklarına çıkan seçeneklerle başa çıkabileceği belirtilerek, belgenin amacının bu konulardaki yorumları ve tartışmaları başlatmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu süreç 1996 Eylül ayında Dublin'de yapılan zirveyle birlikte başlamıştır. Gelen tepkilere göre, Komisyon eylem önerilerini 1997 yılında sunmuş ve eylem planında gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Avrupa Birliği belgelerinde bilgi toplumu kavramının kullanımı değişik faktörler tarafından belirlenmiştir. Bu faktörler arasında şunlar dikkat çekmektedir:

- Avrupa'nın Asya/Pasifik grubu ve ABD'ye karşı enformatik alanında rekabet edebilmesi ve dünya ekonomik hiyerarşisindeki yerini güçlendirmesi için bu alandaki birikimini hızla bütünleştirerek harekete geçirmesi gerekmektedir.
- Avrupa Birliği'nin oluşumunda ve AB politikalarının uygulanmasında yeni bilgi teknolojilerinin getirdiği olanaklardan yararlanılmak istenmektedir. Bu boyutuyla Avrupa bütün bir sanayi yapısını değiştirmek istemektedir.
- Avrupa, bilgi teknolojilerinin ve iletişim ağlarının merkezine oturduğu uluslararası ekonominin yeniden yapılanması sürecini AB çapında hızla ve olabildiğince bütün toplumsal kesimleri "ikna ederek" gerçekleştirmek istemektedir. Üye ülkelerin tekil yeniden yapılanma çabalarının yetersizliği, AB çapında politikalarla aşılmaya çalışılmaktadır.
- Bu politikaların başarısı, Avrupalıların değişime ilişkin kaygılarının giderilmesini gerektirmektedir. Özellikle, yeni teknolojilerin işsizlik yarattığı yolundaki yaygın inancın büyük kaygıların en önde geleni olduğu anlaşılmaktadır.

- AB, bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin olarak, ABD ve Asya/Pasifik grubu dışındaki ülkeleri önemli bir pazar olarak görmekte ve bu bölgelere ilişkin olarak müdahil olmaya çalışmaktadır. Beyaz Belge olarak çıkan Büyüme, Rekabetçilik ve Çalışma raporunda şöyle denmektedir: “AB'nin yaklaşımı en başından dünya perspektifine oturtulmalı ve bu nedenle firmalarının ve işleticilerinin uluslararası ittifaklar geliştirmesi özendirilmelidir. Nerede mümkünse, açık sistemlerin ve uluslararası standartların oluşturulması; büyük bir kararlılıkla, gerçek karşılıklılık ilkesi gereği üçüncü ülke pazarlarının açılmasına çalışılması ve ayrımcılığın her çeşidine karşı çıkılması gerekmektedir.”

“ABD'nin bir kolu” olarak değerlendirilen internetin aniden büyümesi Avrupalıları kaygılandırmakta ve politika oluşturma süreçlerini hızlandırmalarına yol açmaktadır. Bangemann Raporu'nda bu konuda; “Elektronik posta, dosya transferi ve etkileşimli multimedya gibi yeni temel hizmetlere gerek vardır. Kullanılacak teknoloji hazırdır. Bu hizmetler için iki ana unsur gerekmektedir; açık standartlar ve kritik kitle. Yeni bir hizmet belli bir sayıda müşteriye ulaşamadıkça kendini sürdürememektedir. Bir kez bu kritik kitle sağlanınca internet olayında görüldüğü gibi büyüme oranları dramatik şekilde artmaktadır. İnternet öylesine büyüktür ve öylesine hızla büyümektedir ki, göz ardı edilemez. Bununla birlikte, ciddi güvenlik sorunları başta olmak üzere eksiklikleri vardır. Sadece müşteri olarak kalmaktansa, biz, Avrupa, İnternetin evrimini yakından izlemeli ve bağlantıların (interlinkages) gelişmesinde daha aktif bir rol oynamalıyız” denilmektedir.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri

AB, bilgi toplumu kavramını kullanarak politikalar oluştururken ABD'nin bu kavrama pek rağbet etmediği görülmektedir. ABD politikalarını oluşturma sürecinde daha çok “bilgi anayolları”, “iletişim süper yolları”, “ulusal/küresel bilgi altyapısı” gibi kavramları kullanmayı tercih etmektedir. Belki de Amerikan toplumunun otoyolları daha fazla kullanılması ve otomotiv endüstrisinde “Fordizmi” başlatmış olması, bu kavramları çekici hale getirmektedir. Bununla birlikte ulaşılmak istenen hedefler neredeyse aynıdır. ABD tarafından G-7'nin ikinci toplantısına sunulan hazırlık belgesine göre, GII

(global information infrastructure- küresel bilgi altyapısı) konusundaki toplantıda ABD'nin öncelikleri şöyle sıralanmaktadır³;

- GII ilkelerinin geliştirilmesi için anlaşma sağlanması; Amaç uluslararası uzlaşmanın sağlanmasıdır.
- GII ilkelerinin geliştirilmesi için politika faaliyetlerinin tanımlanması; ABD, G-7 ülkeleri arasında GII ilkelerini yaşama geçirecek somut politik eylemlerin tanımlanmasından yanadır.
- Diğer çalışma alanlarının bildirilmesi; GII'nin, standartlar, pazar serbestliği, altyapıların geliştirilmesi, özel yaşamın korunması, fikri mülkiyet hakları gibi çeşitli teknik boyutları, farklı uluslararası alanlarda tartışılmaktadır. ABD, G-7 ülkelerinin bu gibi alanları tartışmasının, GII ile ilgili uluslararası çalışmaları hızlandıracağına inanılmaktadır.
- Uygulamalar konusunda işbirliği çabalarının araştırılması; G-7 üyeleri ve diğer ülkeler (kalkınmakta olanlar dahil) arasında çevre izleme, elektronik ticaret uygulamaları, teletıp (uzaktan sağlık hizmetleri), uzaktan öğrenme ve sayısal kütüphaneler alanlarında pilot projelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

ABD'nin internet ve benzeri ağlardan beklentisi, konuya yaklaşımı açısından önemlidir. Beklentiler şöyle özetlenebilir⁴:

- Telekomünikasyon sanayii, ABD ekonomisinde hayati bir rol oynamaktadır. Eski kuşaklardaki demiryolu ve otoyol altyapıları gibi, telekomünikasyon altyapısı da insanları bir araya getirmekte ve firmaların müşterilerine ve alıcılarına hızlı ve ucuz olarak ulaşmasını sağlamaktadır.
- Yıllık ulusal gelir önümüzdeki on yılda ortalama 100 milyar dolar artacaktır. Bunun 30 milyar doları artan yatırımın çarpan etkisinden kaynaklanacaktır. Ekonomik verimlilik artışıysa geriye kalan miktarın yarısını oluşturacaktır. Verimlilik artışı en az iki nedenden

---

³ White House, U.S. Goals and Objectives for the G-7 Global Information Infrastructure (GII) Conference, Nisan 1995, s.1

⁴ White House, Economic Benefits of the Administration's Legislative Proposals for Telecommunications, June 14, 1994., ss.1-6.

kaynaklanacaktır. Birincisi coğrafi olarak birbirinden uzak firmalar bile neredeyse komşular gibi davranış içine gireceklerdir. İkinci olarak, yenilikçilik süreçleri yaygınlaşarak gelecekteki yenilemelerin yolunu açacaktır. Ulusal enformasyon altyapısının gerçekleşmesi durumunda, temel senaryoda öngörülen yenilikler, çok daha çabuk yapılır hale gelecektir.

- Telekomünikasyon ve bilgi sektöründe büyüme ve yeni iş olanaklarına bakıldığında, 1993 yılında telekomünikasyon ve bilgi sektörü gelirleri yurt içi hasılanın yüzde 9'undan fazlasını oluşturmaktadır.
- Telekomünikasyon ve bilgi sektöründe dış ticaret konusunda, ne temel senaryo, ne de yasa taslağına ilişkin senaryo telekomünikasyon ve bilgi sektörünün potansiyel yararlarını veya küresel bilgi altyapısının oluşmasının ABD ekonomisine olası katkısını yakalayamamaktadır. Bu gelişme, ABD'nin ihracat artışını teşvik edecek ve telekomünikasyon/bilgi sektörünün gelirlerini de arttıracaktır. Önümüzdeki onyılda, pek çok yabancı hükümet düzenleme yaklaşımlarını değiştirerek ek altyapı yatırımlarını arttıracaktır. Bu hükümetler varolan iletişim ağlarını özelleştirdikçe ve daha fazla rekabete izin verdikçe dünya telekomünikasyon ve bilgi pazarı olağanüstü bir patlama yaşayacaktır. Halen pek çok alanda dünya lideri olan ABD firmalarının başarıları üretimde ek ölçek ekonomilerini yaratacak, yenilikler yaratılmasını teşvik edecek ve yerel üreticilerin maliyetleri düşecektir. Bu dinamik süreç, küresel pazarda ABD firmalarının karşılaştırmalı üstünlüğünü geliştirecektir.

4. OECD ve Bilgi Toplumu

Bilgi toplumu politikaları, İktisadi işbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) bir çok grubunu ilgilendirse de, temel olarak "Bilim, Teknoloji ve Sanayi Direktörlüğü'ne" (DSTI) bağlı "Enformasyon, Bilgisayar ve Haberleşme Politikaları" (ICCP) komitesinde oluşturulmaktadır⁵. Komiteye bağlı olarak çalışan dört ayrı çalışma grubu olan "Telekomünikasyon ve Bilgi Hizmetleri" (WPTISP), "Bilgi Ekonomisi" (WPIE), "Bilgi Güvenliği ve Kişisel Gizlilik" (WPISP) ve "Bilgi Toplumu Göstergeleri" (WPIIS) çalışma gruplarında, haberleşme ve bilişim alanındaki teknolojik gelişme, uygulama ve hizmetlerle ilgili politika konuları belirlenerek bu alanlarda çalışmalar yürütülmektedir.

Sayısal Uçurum Kavramının Doğuşu

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, iletişim ve bilgi teknolojileri alanında ülkeler arasındaki ve ülkeler içindeki eşitsizlik olgusu 1970'lerden bu yana tartışılmaktadır. "Bilgi yoksulları/bilgi zenginleri", "iletişim sahipleri/iletişim yoksunları" gibi kavramlar bu nedenle kullanılmıştır. Ancak 1991'den sonra bilgi toplumu tanımlarının geliştirilmesi ve bu tanımın sosyo-ekonomik faaliyet alanlarının bütününde köklü dönüşümlere yol açacağı beklentisi, konunun önemini daha da artırmıştır. Artık sayısal bölünme (digital divide) veya "erişim uçurumu," bilgi toplumuna doğru giden yolda ABD'den Avrupa'ya kadar en önemli sorunlardan biridir. Erişim uçurumu, bilgi toplumu olarak tanımlanan toplumlarda iki parçalı bir toplum yaratma tehlikesini beraberinde yaratmaktadır.

Günümüzde sayısal bölünme; telefon, bilgisayar, internet gibi araçlara fiziksel erişim göstergeleriyle ölçülmektedir⁶. Oysa bu yaklaşımın sınırlı olduğunun kabul edilmesi gereklidir. Örneğin, geleceğin etkileşimli ağları için planlanan –Asenkron Transfer Modu gibi- tekniklerde, kullanıcının içerik gönderme yeteneğinin düşürülüp, içerik alma yeteneğinin yüksek tutulması da sayısal uçurum kavramı içine alınabilir. Ayrıca, kullanım yeteneklerinde ve toplumsal kullanıma yönelik hizmetlerin verilmesi konusunda da sayısal eşitsizlik gibi unsurların hesaba katılması gerekir.

---

⁵ Terms of Reference of The Committee for Information, Computer and Communication Policy and Its Working Parties, DSTI/ICCP(2001)12

⁶ Colby D. (2001) "Conceptualizing the 'Digital Divide'." Communication Law and Policy, 2001, pp.123-173.

OECD ICCP WPIE grubunca yapılan bir araştırmaya göre, OECD yesi ülkeler çeşitli yollarla sayısal eşitmezliği gidermeye alıřmaktadırlar⁷. Bu politikalar; (a) genel politikalar, (b) bireylere ve hanelere teknolojinin yaygınlaştırılması, (c) işyerlerine teknolojinin yaygınlaştırılması, (d) devlet geliştirme ve uygulama projelerinin başlatılması, (e) eğitim ve ğretim girişimlerinin başlatılması, (f) uluslararası işbirliği oluşturulması olarak gruplandırılmaktadır.

Genel politikalar evrensel hizmet fonu oluşturulması veya çeşitli kesimlere hizmet yaygınlaştırması için fonlama mekanizmalarını içermektedir.

Bireylere ve hanelere teknoloji yaygınlaştırma programlarıysa; bilgisayar, telekomünikasyon ve internet hizmetlerinin maliyetini düşürmeye yönelik uygulamaları içermektedir. Örneğin, kütüphane ve diğer kamusal kurumlara ve okullara internet bağlantılarının sağlanması yanında, farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar ikinci grup politikalar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Başta küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere, işyerlerine internet ve telekomünikasyon hizmetlerinin ucuz yollarla götürülmesi politikalarıysa üçüncü gruba girmektedir.

Devlet tarafından daha yaygın erişim için başlatılan özel uygulamalar yanında, devletin örnek oluşturmak amacıyla hizmetlerini internet üzerinden vermesine yönelik çalışmalar da dördüncü grup politikalar arasında değerlendirilmektedir.

Eğitim ve ğretim politikaları, bilgisayar ve internet okuryazarlığını artırmaya yönelik araçlar arasında bulunmaktadır.

Uluslararası işbirliği alışmalarıysa, devletlerin uluslararası alanda sayısal bölünmeyi gidermeye yönelik politikalarını içermektedir. OECD bu gruplarda yer alan politika uygulamalarını ye ülkelerden toplamış bulunmaktadır⁸.

Yukarıda belirtilen politikalar yanında, sayısal eşitmezliğin izlenmesi için toplumsal araştırmaların yapılması gerektiği de raporda vurgulanan unsurlar arasındadır.

---

⁷ OECD (2000) The "Digital Divide". Report of the Working Party on the Information Economy, DSTI/ICCP/IE(2000)6.

⁸ OECD (2001) Bridging the "Digital Divide": Issues and Policies in OECD Countries, DSTI/ICCP(2001)9/FINAL

5. Türkiye’de “Bilgi Toplumu” Politikaları Alanında Yapılan Çalışmalar ve Hazırlanan Raporlar

Ülkemizde içinde bulunduğumuz dönemde çeşitli kamu kurumu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından “bilgi toplumu” konulu çalışmalar yürütülmekte, toplantı, konferans ve şuralar düzenlenmekte ve yayınlar üretilmektedir.

“Bilgi toplumu” hedefine yönelik olarak yapılan geniş katımlı ulusal politika belirleme çalışmalarının tarihçesine bakmak, bugün bulunduğumuz noktayı anlamak ve değerlendirebilmek açısından önemlidir. Bu çalışmaları ve hazırlanan raporları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu (1992-1995)
- Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Projesi (TUENA) (1997-1999)
- 9. Ulaştırma Şurası Haberleşme Komisyonu çalışmaları (Haziran 1998)
- VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri Ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu (Nisan 2000)
- Türkiye Bilişim Şurası, Mayıs 2002
- e-Türkiye Çalışmaları (2002)
- Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Çalışmaları

5.1. Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu (1992-1995)

1992 yılı sonunda “yaşanan sorunlara kalıcı çözümler bulmanın Türkiye'nin bilim-tekno­loji-sanayi yeteneğini yükseltmekle mümkün olacağı” inancıyla, sivil bir girişim olarak “Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu (BTSTP) ⁹ oluşturulmuştur. TÜBA, TÜBİTAK ve TTGV'nin aynı temel yaklaşım çerçevesinde Platform'a sahip çıkmasıyla, bu girişim yeni bir boyut kazanmış, 1994 yılında bu kapsamda

---

⁹ <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/platform/plathak.html>

enformasyon teknolojileri politikalarını oluşturmak amacıyla “Enformatik Çalışma Grubu” oluşturulmuştur¹⁰.

Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu, 1995 Mayıs'ında, ülkemizin, uluslararası arenada konumunu koruyabilmesi ve giderek daha iyi bir konum edinebilmesi için, enformasyon teknolojileri alanında atılım yapması gerektiğini ortaya koyan ve bunun mümkün olduğunu gösteren politika/strateji raporunu yayımlamıştır. Bu raporda ulusal enformasyon altyapısının kurulmasının ülkemizin 21. yüzyılda daha da şiddetlenecek olan ekonomik paylaşım kavgasında yerini koruması ve iyileştirmesi için gerek şart olduğu gerçeğinin altı çizilmiştir. Böylesi bir altyapının kurulması sürecinin, enformasyon teknolojisinin geniş kapsamı dolayısıyla, ülkenin bilim ve teknoloji yeteneğinin geliştirilmesi için somut bir zemin oluşturduğu ve bu altyapının içerdiği mal ve hizmetlerin üretimindeki ulusal katkının artırılabilmesi yönünde düzenlemeler yapılması gerektiği, özellikle de Ar-Ge'ye önem ve ağırlık verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Aynı grup Ekim 1995'te dünyada ve Türkiye'de düzenleyici kuruluşlar ve bunların mevzuat ve işlevlerini ele alan bir çalışma yaparak, “Enformatik Alanında Düzenleyici Kuruluşlar ve Yeni Politikalar” başlıklı raporu yayımlamıştır.

5.2. Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Projesi (TUENA) (1997-1999)

Ulusal enformasyon altyapısının yaşamsal önemi, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi kapsamında 1995 yılında vurgulanmıştır¹¹. TÜBA-TÜBİTAK-TTGV tarafından oluşturulan ve ilgililerin katılımına açık olan Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Platformu çalışmaları çerçevesinde kurulan Enformatik Çalışma Grubu raporunda da, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehditlere dikkat çekilerek ana plan çalışmasının yapılması istenmiştir (Mayıs 1995).

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, konunun önemi nedeniyle, 23 Ocak 1996'da çeşitli kamu kuruluşlarını toplantıya çağırarak ulusal yararın en çoğa çıkarılması ve

---

¹⁰ <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/platform/enfor/>

¹¹ Yüksek Planlama Kurulu, Ocak 1995'te, "VII. Plan Döneminde Öncelikle Ele Alınacak Temel Yapısal Değişim Projeleri" başlığı altında 20 proje belirleyerek, DPT tarafından oluşturulan Çalışma Komiteleri'nde bu projelerin geliştirilmesini istemiştir. Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi, bunlardan biriydi. Bu proje ile ilgili Çalışma Komitesi, konuya ilişkin bir strateji dokümanı olarak hazırladığı Rapor'unu 24 Şubat 1995'te ilgili mercilere sunmuştur. <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/atilim/icindek.html>

hedeflenen yetenek düzlemlerine erişilebilmesi için ana plan hazırlanmasını kararlaştırmıştır.

Toplantı sonrasında Başbakanlık, 5 Şubat 1996'daki bir yazısıyla "Enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna geçişin sağlanması maksadıyla enformasyon alanında kamu güvenliği ve menfaatleri, sosyo-ekonomik, yasal, kurumsal ve düşünülebilecek diğer hususları da kapsayan bir **enformasyon (internet dahil) politikasının** geliştirilmesine" duyulan ihtiyaç nedeniyle Ulaştırma Bakanlığı sorumluluk ve koordinatörlüğünde, sekretarya hizmetlerini TÜBİTAK Başkanlığı'nın yürüteceği "Türkiye'de Enformasyon Politikası ve Enformasyon Altyapısı Master Planı"nın oluşturulmasını istemiştir.

Başbakanlığın direktifleri gereğince, Ulaştırma Bakanlığı koordinatörlüğü ve TÜBİTAK Başkanlığı'nın sekreteryasında Haziran 1997'de TUENA projesi başlamıştır. Projeye ilgili kronolojik gelişmelerden ve teknik şartnameden de anlaşılacağı gibi ana plan yaklaşımı olarak da tanımlanabilecek olan uzun dönemli stratejik planlama, ülkelerin kendi koyduğu hedeflere yönelik olarak harekete geçmesine yönelik vizyon ve eylem planları oluşturulmasına fırsat vermektedir. Belirsizlik taşıyan gelecekteki ufuk çizgisi çözümlenmeye çalışılırken, özgün koşulların veya koşullar takımının etkilerine yönelik bilgi kazanmak hedeflenmiştir. Uzun dönemli stratejik planlama yaklaşımının temel hedeflerinden biri uzun dönemli geleceğin incelemesini ve değerlendirmesini yapabilen ve tekrarlanabilen bir araştırma paketi oluşturmaktır. Bu aşamada, gelecek seçenekleri, en azından kavramsal açıdan, bugüne ilişkin olan verilerin türevi değildirler. Belirsizlik içeren gelecek ve kısa dönemde alınacak stratejik kararlar arasındaki bağı, geleceğin olası etkilerinin tanımlanması ve bunların gözlemlenmesinin yollarının oluşturulması kurmaktadır.

Katılımcılığa, etkileşimli öğrenmeye ve planlamaya dayanan ulusal enformasyon ve iletişim stratejileri, ulusal enformasyon altyapılarının kurulmasında "yukarıdan aşağı devlet planlamasına" bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır¹².

TUENA projesi, tüm uzun dönemli stratejik planlama çalışmalarında olduğu gibi üç aşamadan oluşmuştur:

---

¹² Mansell, Robin and Wehn, Uta (eds) (1998). Knowledge Societies. Oxford University Press: New York.

Çevrenin gözlenmesi:Varolan koşullar, etkiler ve eğilimlerin anlaşılması
(Teknik Şartnamedeki Durum Saptaması ve Dünyadaki Eğilimler paketleri)

Geleceğe ilişkin vizyon, senaryo ve öngörülerin oluşturulması (Altyapı
Planlaması/Ulusal Katkı Payı/Araçlar)

Politika ve yapılanma önerilerinin oluşturulması (Kurumsal Yapılanma)

Mayıs 1998'de Ulaştırma Bakanlığı'na sunulan TUENA Projesi hedefini/vizyonunu;

“Sürdürülebilir gelişme için genel sosyo-ekonomik yararın en çoğa çıkarılması, enformatik sektörünün donanım, iletişim hizmetleri, yazılım ve içerik sanayii alt dallarında ulusal katkı payını yukarı doğru sıçratması, küresel enformatik pazarından pay alabilmek için bölgesinde öncülük yapması ve bu noktaları gerçekleştirecek politikalar ve yapılanmalar üretilmesi”

olarak ortaya koymuştur.

1997 Temmuz ayında başlayan çalışmanın ilk aşamasında, Türkiye’de 4000 haneyi kapsayan bir saha araştırmasıyla iletişim teknolojileri kullanımının dağılımı ve kullanım yeteneği konusunda bilgiler elde edilmiştir. Geleceğe yönelik tutumları da ölçen saha araştırmasında çeşitli değişkenlerin yaş, gelir, cinsiyet, eğitim gibi sosyo-ekonomik göstergelerle ilişkisi kurulabilmiştir. Böylece, sosyo-ekonomik verilerin ve neden/sonuç ilişkilerinin kurulmasının da yolu açılmıştır.

Geleceğe ilişkin vizyon, senaryo ve öngörülerin oluşturulması aşamasında çalışmanın doğası gereği katılımlı yöntemler kullanılmış, 200’den fazla sektör temsilcisi ile yüz yüze görüşmeler yapılarak, gelecekte Türkiye’de kullanılacak altyapı ile ilgili öngörü ve kestirimlerde bulunulmuştur. Bu çalışmada teknolojiye ilişkin gelişmeler ve maliyetleri, nüfus ve eğitim ile ilgili gelecek öngörülerini ortaya konmuştur. Altyapıda kullanılacak teknolojilerdeki eğilimler ve maliyetler TESİD üyesi firmaların uzmanları ve proje ofisi elemanlarınca oluşturulan bir çalışma grubunda belirlenmiştir. Yapılan bu saptamalar, Temmuz 1998 tarihinde Antalya’da yapılan, aralarında müsteşar yardımcıları, genel müdürler ve kurum başkanlarının da bulunduğu geniş katılımlı bir çalışma toplantısında tartışılmış, **Bilgi Toplumu 2010** için sektörel vizyonlar oluşturulmuştur.

Politika ve yapılanma önerileri, planlanan altyapı ve incelenen dünya örneklerinden hareketle yine geniş katılımlı yöntemlerle oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Kasım 1998 tarihinde sanayi ve kamu kesiminden 100’e yakın uzmanın katılımı ile bir çalışma toplantısı düzenlenmiş, Türkiye’nin öncelikleri ve kullanılması gereken teşvik ve uygulama araçları konusunda düşünceler üretilmiştir. 1999’un ilk altı aylık

dönemindeyse, altyapı planlamasının güncellenmesi gerçekleştirilmiş, yeni veriler ışığında tutarlılık analizleri yapılmıştır. Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı (TUENA) Anaplanı 1999 Temmuz ayında Ulaştırma Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir.

5.3. 9. Ulaştırma Şurası Haziran 1998

Haziran 1998'te gerçekleştirilen ulaştırma şurasında da Türkiye'yi "bilgi toplumuna" taşımak üzere, bilgi toplumunun alt yapısını oluşturacak olan elektronik ticaret ile ilgili teknik altyapı konusunda gerekli düzenlemelerin yapılması ve yönlendirilmesi, gençlerimizin, öğrencilerimizin, tüm halkımızın internet ve benzeri hizmetlerden tam anlamıyla yararlandırılması, sonuç bildirgesinde yer almıştır¹³.

5.4. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri Ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu Nisan 2000

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için, bilişim teknolojileri ve politikaları alanında özel ihtisas komisyonu oluşturulmuş ve bu alandaki politikalarla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır¹⁴. Planın altıncı bölümü, 127. maddesinde "bilgi ekonomisi ve topluma geçiş için mevcut çalışmalar da dikkate alınarak eylem planları hazırlanacaktır" denmektedir.

Özel ihtisas komisyon raporunda bilgi toplumu olma yolunda, altı ayrı başlıkta yapılması gerekenler belirlenerek öneriler oluşturulmuştur.

5.5. Türkiye Bilişim Şurası, Mayıs 2002

"Ülkemizin bilgi toplumuna dönüştürülebilmesi ve bilişim teknolojilerini hem kullanan hem de dünya ölçeğinde üreten bir konuma gelmesi için gerekli stratejilerin belirlenmesi" amacıyla; 10-12 Mayıs 2002 tarihleri arasında Ankara'da Başbakanlık Müsteşarlığı, Türkiye Zeka Vakfı, Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı ve Türkiye Bilgi İşlem Hizmetleri Derneği tarafından "Türkiye Bilişim Şurası"¹⁵ düzenlenmiştir.

Şura hazırlık çalışmaları kapsamında,

---

¹³ <http://www.ubak.gov.tr/tr/alt/sura.htm>

¹⁴ <http://plan8.dpt.gov.tr/>

¹⁵ <http://www.bilisimsurasi.org.tr>

- Türkiye’de Bilişim Sektörünün Gelişimi
- İletişim Altyapısı
- e-Ekonomi
- e-Devlet
- Hukuk
- Eğitim
- Ar-Ge

konularında çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplarda 300’ün üzerinde uzmanın 8 ay süren çalışmaları sonucunda ortaya çıkan taslak rapor ilk olarak şurada tartışmaya açılmış, yapılan düzeltme önerileri dikkate alınarak yenilenmiş ve 3-6 Eylül 2002 tarihlerinde 19. Bilişim Kurultayı’nda kamuoyuna sunulmuştur.

5.6. eAvrupa, eAvrupa+ ve e-Türkiye Çalışmaları

23-24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon’da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, 15 AB ülkesinin Hükümet ve Devlet Başkanları, Avrupa’nın gelecek onyılıda “dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomi” haline gelmesi hedefini koymuşlardır. Bu hedef, Avrupa’nın bir an önce bilgi tabanlı ekonominin, özellikle de internetin sağladığı fırsatlardan sonuna dek yararlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gerekliliğe yanıt olarak, 19-20 Haziran 2000 tarihinde Feira’da eAvrupa Eylem Planı kabul edilmiştir.

Eylem Planı 2002 yılı sonuna kadar ulaşılması hedeflenen üç temel amaç belirlemiştir:

- Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet
- İnsan kaynağına yatırım
- İnternet kullanımını özendirmek

11-12 Mayıs 2000 tarihlerinde Varşova’da yapılan Avrupa Bakanlar Konferansı’nda, **Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, 15 AB ülkesi tarafından Lizbon’da ortaya konulan stratejik hedefi benimsemiş;** 15 AB ülkesinin eAvrupa ile ortaya koyduğu girişimin bir parçası olma konusunda uzlaşmış ve AB’nin politik kararlılığına destek olarak, belirtilen bu iddialı hedefe ulaşmayı denemek ve bunda yararlanılacak zemini genişletmek amacıyla, *aday ülkeler olarak kendileri için “eAvrupa-benzeri bir Eylem Planı”*nı hazırlamaya karar vermişlerdir. Avrupa Komisyonu, Şubat 2001’de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta ve Türkiye’ye, bu ortak eylem planının oluşturulmasında diğer aday ülkelere katılmaları için davette bulunmuştur.

eAvrupa+ adı verilen bu girişim, yukarıda listelenen **eAvrupa'nın amaçlarını** ve bunlara **ek olarak** aday ülkelerin özel durumlarına yöneliktir. Girişim, Bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması ana başlığı altında, herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması ve bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulamanın sağlanmasını da hedeflemektedir. Ayrıca İnternet kullanımını özendirmek de projenin hedefleri arasındadır.

Bu sırada, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde belirleyici özelliği olan ve ülkemiz açısından hedefler ortaya koyan Ulusal Program'ın 17. bölümü olan "Bilim ve Araştırma" başlığı altında,

"Hükümetimiz AB çerçevesinde başlatılan ve yürütülmekte olan E-Avrupa girişimini desteklemekte ve bu girişime katkıda bulunmak istemektedir. Türkiye'de Bilgi Toplumu oluşturmak amacıyla E-Türkiye girişimini başlatıp, yönlendirmeyi ve Avrupa Birliği'ndeki çalışmalarla eşgüdümü sağlayacak bir kurumsal yapıyı, ilgili özel sektör, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde oluşturmayı hedeflemektedir."

denilerek, Türkiye'nin bu alandaki kararlılığı ifade edilmiştir.

İlgili tüm kurumların katılımıyla yürütülen ortak görüş oluşturma çalışmaları sonuçları AB yetkilileri ile yapılan temaslarda dile getirilerek, ülkemizin 15-16 Haziran tarihlerinde Göteburg'da düzenlenen AB Zirvesi'nde resmen duyurulmuş olan eAvrupa+ Girişimi'nin bir parçası olması sağlanmıştır.

Bu çalışmaların koordinasyonu ve eTürkiye Girişimi'nin oluşturulması amacıyla Başbakanlık Müsteşarlığı koordinasyonunda 2001 Ekim ayı içinde 13 çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar ve koordinatörleri aşağıdaki gibidir.

- Eğitim ve İnsan Kaynakları Çalışma Grubu - Koordinatör Kuruluş: Milli Eğitim Bakanlığı
- Altyapı Çalışma Grubu - Koordinatör Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı
- Hukuki Altyapı Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Adalet Bakanlığı
- Standartlar Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Türk Standartları Enstitüsü Başkanlığı
- Güvenlik Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Genelkurmay Başkanlığı
- E-Ticaret Çalışma Grubu- Koordinatör Kuruluş: Dış Ticaret Müsteşarlığı

- Yatırımlar ve Planlama Çalışma Grubu- Koordinatör Kurulu: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- Arşiv ve Digital Depolama Çalışma Grubu- Koordinatör Kurulu: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- Uluslararası İzleme ve E-Avrupa+ Grubu-Koordinatör Kurulu: AB Genel Sekreterliği
- Özel Projeler Çalışma Grubu-Koordinatör Kurulu: Türkiye Bilişim Vakfı
- Mevcut Durumun Tesbit Çalışma Grubu- Koordinatör Kurulu: KAMUNET Teknik Kurulu
- Ulusal Bazda Takip, Koordinasyon ve İzleme Grubu- Koordinatör Kurulu: Türkiye Bilişim Derneği
- Sağlık - Çevre Çalışma Grubu – Koordinatör Kurulu: Başbakanlık

Konuyla ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katıldığı bu çalışma grupları, ilgili alanlarında durum saptaması yapmış, hedefler belirlemiş ve yapılacak eylemleri ortaya koymuşlardır.

Yürütülen çalışmaların ilk sonuçları, Mart 2002 tarihinde eAvrupa+ Girişimi Ara Raporu'na Türkiye katkısı olarak Avrupa Komisyonu'na iletilmiştir. Grupların belirlemiş olduğu hedefler ve gerekli eylemlerin yer aldığı eTürkiye Eylem Planı da 3-6 Eylül 2002 tarihlerinde 19. Bilişim Kurultayı'nda kamuoyuna sunulmuştur.

5.7. Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü

TÜBİTAK, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun kendisine verdiği görev çerçevesinde 2002 yılında Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü çalışmasını başlatmıştır. TÜBİTAK'ın koordinasyonunda, ilgili kamu ve özel kuruluşlar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesi planlanan Vizyon 2023 Projesi'nin temel eksenini, ülkemizde ilk kez gerçekleştirilecek olan "Teknoloji Öngörü" alt projesi oluşturacaktır.

Teknoloji Öngörü Projesi ile ilgili bütün kesimlerin geniş katılımıyla ve sistematik bir yöntemle, istenen bir geleceğe ulaşmak için bilim ve teknoloji alanında neler yapılması gerektiği konusunda "görüş toplanması ve bu görüşlerin derlenmesi" amaçlanmakta ve bu yolla oluşturulacak bilim ve teknoloji politikalarının, toplumun ilgili bütün kesimlerince sahiplenilmesi sonucunda daha fazla uygulama olanağı bulması beklenmektedir.

Bu bağlamda, Vizyon 2023 kapsamında tasarımılanan Teknoloji Öngörü Projesi'nin başlatılmasının temel nedenleri; i) elde edilen bulguların Bilim ve Teknoloji politikalarının oluşturulmasında bir araç olarak kullanılması, ve ii) süreç yararları olarak belirlenmiştir. Proje sonucunda elde edilmesi beklenen bulgular ve kazanımlar ise şunlardır:

- Türkiye için stratejik teknolojiler ile öncelikli AR-GE alanlarının belirlenmesi
- B&T'nin ülke gündemine girmesi, farkındalığın artırılması
- Sürece geniş ve etkin katılım

Türkiye için kurgulanan Teknoloji Öngörü Projesi'nde, temel unsur paneller olmak üzere, çeşitli yöntemlerin kullanılmasına karar verilmiştir. En üst organ olan Yönlendirme Komitesi Nisan ayında yaptığı toplantıda 11 adet panel belirlemiştir. **Bu paneller arasında Bilgi ve İletişim Paneli'de yer almaktadır.**

Çeşitli sosyo-ekonomik faaliyet alanları ve tematik konuları kapsayan paneller, kendi ilgi alanlarında teknoloji öngörüsü çalışması yürütecekler; panellerin ortaya koyduğu saptamalar, yaygın danışma sürecinde, ilgili toplum kesimlerinde tartışılacak ve Delfi Sorgulaması ile de geniş bir uzmanlar grubunun görüşlerine başvurulacaktır.

Yaygın danışma sürecinden elde edilen görüşlerin ışığında son şeklini alan panel çalışmalarının sonuçları, daha sonra bir bütünlük içinde ele alınarak ve "stratejik teknoloji ölçütleri" kullanılarak, ülkenin bilim ve teknoloji vizyonu ve stratejik teknoloji alanları belirlenecektir.

Vizyon 2023 Projesi'nin üst düzey yetki ve onay mercii olan Yönlendirme Kurulu, 13 Nisan 2002 tarihli ilk toplantısında, proje kapsamında oluşturulacak panelleri belirlemiştir.

Sosyo-ekonomik Panellerden, ilgili oldukları faaliyet alanlarında;

- Vizyon (2023'de nasıl bir Türkiye?)
- Sosyo-ekonomik hedefler (Hangi sosyo-ekonomik hedeflere ulaşırsa kurgulanan vizyon gerçekleşebilir?)
- Teknolojik faaliyet konuları (Hedeflere erişebilmek için hangi teknolojik faaliyetler gerekli?)
- Teknoloji alanları (Bu faaliyet alanları için hangi teknoloji alanlarında hangi yetenekler gerekli?)

- Türkiye'nin konumu (Bu teknolojik yeteneklerde neredeyiz?)
- Politika önerileri (Bu yeteneklere sahip olmak için neler yapmalıyız?)

kapsamında çalışmalar ve raporlar beklenmektedir.

6. Yapılması Gereken Çalışmalar

Yukarıda sayılan çalışmalar çerçevesinde oluşturulan politikalar doğrultusunda eylem planları geliştirmek ve harekete geçmenin yanında, çalışmalarda sürekliliğin sağlanması için planlı olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

- Belirli sayıdaki ülkenin politikaları, eylem planları, kurumsal yapılanmalar ve mevzuatlar,
- Öncelikli belirlenen teknoloji alanları için, teknolojilerdeki gelişmeler, standartlaşma eğilimleri,
- Yeni uygulama alanları,
- Ulusal bilişim sanayii, üretim yetenekleri ve sorunları,
- Sanayii yeteneğini artıracak politika araçlarının uygulanabilirliği ve gerçekleşmesi,
- Eğitim ve sağlık gibi öncelikli sektörlerdeki uygulama projeleri,
- Sanayide bilgi teknolojilerinin kullanımı ve etkisi,
- Çapraz sektör etkileşimleri,
- Hanelerde bilgi teknolojilerinin kullanımı ve yaygınlığı,
- Uluslararası politikaların, (IMF, Dünya Bankası, OECD) etkilerinin izlenmesi.

7. Sonuç

Çeşitli ülkelerin ve Birleşmiş Milletler'deki kuruluşların politika belgelerine bakıldığında bilgi toplumu; sosyo-ekonomik faaliyetlerin giderek etkileşimli sayısal iletişim ağlarının katılımıyla veya bu iletişim ağların yoğun kullanımıyla gerçekleştirilmesi yanında bu amaçla kullanılan her türlü teknolojinin ve uygulamanın üretilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım; elektronik ticaretten, uzaktan eğitime; devlet-yurttaş ilişkilerinin sürdürülmesinden, firmaların üretim ağlarına kadar kadar tüm sosyo-ekonomik alanlara etkileşimli sayısal ağların katılması ve bilgi ve iletişim sektörü olarak tanımlanan uluslararası pastadan pay alınması anlamına gelmektedir.

“Bilgiye dayalı ekonomi” kavramıysa, yüksek-teknoloji alanlarında sahip olunan teknoloji üretme ve yenilikçilik (inovasyon) yeteneği aracılığıyla sanayi ve hizmetler üretiminin gerçekleştirilmesini anlatmaktadır. Yoğun bilgi birikimi ve katkısı içeren yüksek teknoloji alanlarından bazıları, tıpkı bilgi ve iletişim sektörü gibi, yayılgan (jenerik) niteliktedir. Yaşadığımız çağı “Bilgi Çağı” yapan bu gelişmelerdir.

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Bilgilendirme Dosyası'nda iletilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, zirvenin özünü özellikle gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım açısından ortaya çıkan uçurum ve bu uçurumun aşılmasının araştırılması oluşturmaktadır.

Bilgi Toplumu kavramının ortaya çıkışı ve Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin günümüzün yayılgan (jenerik) teknoloji kümesi olarak ortaya çıkması yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri, “Sayısal Uçurum” (digital divide) tehlikesinin sadece gelişmekte olan ülkeler açısından değil, gelişmiş ülkeler açısından da önem kazanmasıdır.

BM Genel Sekreteri'nin himayesinde ITU tarafından koordine edilmekte olan Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, en geniş ülke katılımının en demokratik süreçlerle harekete geçirileceği çok önemli bir platform sunmaktadır. Zirve, önemli eylem adımlarının tutarlı olarak ve bir vizyon çerçevesinde atılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin gereken katkıyı yapabilmesini sağlayacak önemli bir birikimi bulunmaktadır.